

tagadás politikáját folytatva.

A Szent Péter székesegyházból az örmény zarándokok a Szent Anna templomba vonultak, ahol Beirut örménykatolikus pátriárkája, XVIII. János Péter (Kasparian) celebrált misét. Ugyanaznap II. János Pál pápa megkapta a törökországi örmények pátriárkája, II. Meszrob közvetítésével a meghívást: látogasson el Törökországba.

A török államban az örmények alkotják a legnépesebb keresztény kisebbséget.

*(A "La Republica" című olasz napilap április 25-i számában megjelent cikk fordítását Bence-Brückler Endre úrnak köszönjük, aki ezt a kanadai Ottawából számunkra megküldte.)*

\*\*\*\*\*

## A „DITRÓI” PUSKÁS CSALÁD

### 1. Ditró

A helység az északi szélesség 46°50' és a keleti hosszúság 25°30'-nál található a mai Romániában. Nevét a Piricske hegyen, a Ditró és a Tászok völgyében található ditroit nevű közetről (nefelinszient) kapta. Román neve: Ditrau. Első írásos említése az 1567-es adóösszeírás.

Ekkor említik Remetét is először, akkor ott hat telek volt bejegyezve. Régebben használatos megnevezései: Giitro (1602), Ghyttró (1614), Ditro (1619). Ditróhoz tartozik Hodas és Orotva. A magyar időkben Csík vármegye gyergyószentmiklósi járásában, ma Hargitha megyében jegyzik.

Római és görög katolikus vallásúak lakják.

1907-ben 1452 ház állt, illetve 6151 lakója volt. Budapeستől 660 km-re fekszik. Néprajzának leírásában megemlítendő Siklódi Mihály, Csiby Andor, dr. Csiky János, Mezei Tamás, Vámszer Géza, Tarisznyás Márton munkássága. A plébánia kapuját 1933-ban faragta Mezei Tamás (1887-1964). Ditró nevezetessége a (karácsonyi) "madármise" volt. Az ősi szokás Székelyszentkirályról is ismert.

### 2. A családi, illetve a "Puskás" név értelmezése, eredete

A puskás szó egyrészt katonai fegyvernem, illetve foglalkozás, "lövész" értelmű, másrészt jelentett puskaművest, puskagyártót is. A puskaort és az ágyút a kínaiak találták fel, innen a mongol hódítással került Európába. Puskaort nyugat Európában először 1324-ben, Metz város ostrománál használtak.

Kázmér Miklós (Régi magyar családnevek szótára) szerint 1451-ben először a puska, majd 1509-ben a Puskás név is fellelhető a magyar nyelvű, írott anyagokban, Nicolo Pwskas formában.

A "Puskások" a kezdetektől:

-1517 Pwskas (János) (Kolozsmonostor 2:334)

-1522 Demetrius Pwskas, Paulus Pwskas (Ok1Sz), Paulus Pwsskas (Szeged 28), Demetrius Pwskas (i.m.33)

-1528 Giorgio Puschcasch (MNY.26:328)

-1542 R. Petri Pwskas (Baranyai Ht. 1972.61)

-1545 Thoma Pwskas (Ok1Sz)

-1548 Thomas Pwskas (Heves m.1t.5)

-1569 (Tom(as) Pwskas (Borsodi dézsm.934)

-1571-1573 Martinus Puskas (Masina-Kusik, Urb 1:345)

-1578 R. Benedicti Pwskas (Palotai urad. 740)

-1581 Ioannes Pwskas (Tokaji urad. 740)

- 1585 Puskas (Magy.-szlov. Nyelvhatár 25)
- 1694 puskas Ballas (Soproni lev.220)
- 1601 Puskas Georg (Úriszék 239)
- 1605 Puskas Laszlo (Máramaros m. 128)
- 1616 Joannis Puskas (Békés vm. 2:218)
- 1617 Ioannes Puskas (Palotai urad.171), Nicolaus Puskas (i.m. 172)
- 1618 Puskas (Gömör m. 2:270)
- 1632 Puskas Janosne (Sárospatak 188)
- 1646-1647/1895 Nicolaus Puskas (Moldva 37)
- 1652 Puskás István (Erd.Tud.Füz. 208.sz.15), stb.

1542-től az Erdélyi Fejedelemségben (amely 1541-től önálló) a gyulafehérvári országgyűlés elrendeli a székely gyalogosok - egyéni válogatás alapján történő - kiválasztását és puskás gyalogokká (pedites pixidari), azaz darabontokká szervezését. A székelység folyamatos felkelései és elszegényedése mellett a felfegyverzési folyamat lassú lehetett, utána viszont a "puskás" tömeges ragadványnévvé válhatott. ("A tüzér gyalogság száma 1542-től kezd el növekedni a Magyar Királyságban." Kelenik József: A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. Hadtörténeti közlemények, 1991.3.sz.)

Kérdés, hogy a Székelyföldön elsőként jegyzett Puskás nevének székelyek, vagy bevándorlók voltak? A székely eredetű Puskás nevének korábbi neve feltárható-e?

### 3. A családról

Márton - ő az első Puskás vezetéknevű ember a lustrákban.

(Ez persze nem azt jelenti, hogy a legidősebb is!) Éppen "Ditro"-ban. Az 1602-ben Giorgio Basta által császári hűségesküre kényszerített székelyek névsorában találjuk. Társadalmi helyzete: szabad székely, mely bejegyzést áthúzták és lőfőre javították. (Utólag? Ki és mikor?) Márton szerepel az 1614-es (Gyitro) és 1616-os (Gytthro) lustrákban is, szabadosként is. Ő volt a bíró. Az 1619-es lustrában már nem szerepel. Utolsó forrásunk Mártonról 1640-ből való: (Rákóczi birt. 534). Tarisznyás Márton: Gyergyó történeti néprajza 53. oldalán hivatkozik Cs. Józsa Sándorra, aki az 1777. évi Ditró kontra gróf Lázár-család földper-anyagára hivatkozva leírja, hogy Puskás Márton ditrói libertinus szerint az Újvészben Lázár András részére két nap az egész falu irtott, aszalt. Forrás: Lázár levéltár. Magyarázatul: a vész = irtás, libertinus = szabados. Lázár András III. a Báthori Gábor nevelője, Csík-Gyergyó-Kászón királybírája 1597-ben halt meg. (Itt a per évszáma nem illik a többi évszámhoz.) Ferenczy György (1613-1660) Regestrum című, 1629-1640 között írott naplójában lejegyzik a gyergyószentmiklósi családfők neveit, köztük Puskást is említ. "A Kémenes család nagyobb része Alszegeben, a Both és Hobaj családok pedig Felszegeben laktak. Utóbbiak közvetlenül a Békény mellett.) A Hobajok szomszédai a ditrói Puskás Márton és Kercsó Imre, a Both Andrásé pedig Aranyos Lőrinc és Kellő Tamás voltak."

(Márton meglehetősen korú, elismert ember, családfő. Semmi utalás nincs arra, hogy nevét most szerezte volna. Feltehetően nem előzmények nélkül jelenik meg. A korábbiak vagy korabeliek közül kihez köthető? Érdekes, hogy a kortárs Ferenczy kiemelte Márton ditrói illetőségét a szentmiklósi felsorolásban.)

Tamás D. - 1614-es és 1619-es lustrák. Tamás D. feje kötött, azaz önkéntes jobbágy. Hadi mentségért szolgált Lázár Istvánnak. (Kiegészítés a Lázárokhöz: apja András, anyja Zsombori Erzsébet. Ő a IV. Lázár István, főkirálybíró, 1644-ben hal meg. Apjának testvére Lázár Druzsina, Bethlen Gábor fejedelem édesanyja. Apjának másik testvére Anna, Kemény Boldizsár felesége, az ő leszármazottuk Kemény Zsigmond fejedelem.)

Ez azért is érdekes, mert Báthory Gábor 1601.12.31-i szabadságlevele tiltotta, hogy hadrafogható férfi ily módon lekösse magát. (Korát nehéz becsülni, ugyanis kizárásos alapon

ő az, aki az 1643-as mellékletben mint elhunyt, vagy harcképtelen szerepelhet.)

István D. - Lustra: 1614, Remete. (A települési esküdszék tagja. Eszerint az összeírás időpontjában ő is valószínűleg idősebb ember lehetett. Ő az első remetei Puskás, feltehetőleg honfoglaló az 1567-től jegyzett Remetén.)

Jakab - gyalogos, 1614-es, 1616-os, 1619-es ditrói lustrák.

Tamás - gyalogos az 1614-es és 1619-es ditrói lustra szerint, lófő az 1681-es ditrói lustra szerint. Továbbá II. Rákóczi György 1650. április 4-én gyulafehérvári oklevelével lófősíti:

"Mi, Rákóczi György /.../ Puskás Tamást, Istvánt és Balázst és maradékaikat, kik székely szabadságban élnek, a valódi, igaz lófőség állapotába társulni, felvetetni és beíratni elrendeljük, /...../ hogy ezentúl ők és utódaik hetedízigen valóságosan és kétségtelenül a lófőségbe tartozzanak, bírják minden becsülettel, tisztességgel, kegyvel és jussal /.../ Mindegyik örökösük hetedízigen, jó lovakkal, kopjákkal, sisakkal, mellvassal, hajítódárdával, pajzzsal és mindennemű, jó hadiszerszámmal, miképpen a többi lófő, minden országos, vagy részenkénti hadfelkelésre, az ország szüksége szerint Nekünk és utódainknak parancsára magukat alárendelni tartoznak /...../

Kelt fejedelmi városunkban, Gyulafehérvárott, április 4-én, az Úr 1650-ik évében."

A "Siebenmacher Wappenbuch: Siebenbürgische Adel" című könyv szerint 1650-ben három "lófő székely" Puskás család élt Csík megyében, amelyek fejei Tamás, István és Balázs. Közülük egyesek (?) részt vettek II. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1655/58-as, szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjáratában. Onnan menekülve a Sugatag és Borsa környékén telepedtek le, a Visó völgyében. (Sugatag nem a Visó, hanem az Iza völgyében van, Nagybánya és Máramarossziget között félúton, a Visótól nyugatabbra.)

Átmeneti, vagy végleges letelepedés ez azon a tájon? Elhagyták családjukat, tizesüket? Tényleg visszatértek, életben maradtak mindketten? 1658 után István és Balázs nem szerepel a lustrákban. Sugatagtól viszont nincs messze Györkefalu, a "telefonközpontos" ág eddig ismert, legrégebbi települése!

István - gyalogos. 1614-es, remetei lustra. II. Rákóczi György 1650. április 4-én gyulafehérvári oklevelével lófősít egy Istvánt, ám az "de Ditro" (Libri Regii, Gy.fehérvári káptalan 28. kötet, 114 old.) Mivel a ditrói Puskás István lófő Remetén élt, a remetei és a ditrói Puskás család rokonságban áll egymással. Így írja Daróczy Zoltán családkutató is. De akkor mi a helyzet a Visó-völgyi letelepedéssel? Az ErdTudFüz 208. sz.15-ben az 1652-es említés Istvánra vonatkozik? A családi hagyomány szerint a remetei Puskások ditróiak, azaz rokonok.

Balás - gyalogos, 1614-es ditrói lustra. II. Rákóczi György az említett oklevélben lófősíti. Balást említik 1655 június 20-án és az 1656 február 15-i székelyhídi csatánál is.

Mihály - jobbágy, 1614-es és 1627-es csebi lustra (Gyulafehérvártól 30 km-re nyugatra, Zalatnától délre). 1627-ben "visszaszerzett", azaz katonáskodásra kényszerített, "szabad" székely.

Mivel nincs más Mihály, ő az, aki az 1643-as lustra mellékletében mint elhunyt, vagy harcképtelen ditrói Puskás szerepel. De 1627-43 között hol élt?

1658. augusztus 6-án a Moldva felől támadó tatárok Ditróra ütöttek. A főleg nőkből álló, hős védőseregben volt egy terhes asszony, aki vitézül verekedett, majd másnap gyermeket szült, a neve: Puskás Kalári (Klára). (Orbán Balázs: Székelyföld, Cserey Farkas: Magyar és székely asszonyok. A tatárdombi emlékmű a Szárhegy felől Ditróba menet bal oldalon, az országút mellett található. A sík területen kb. 4 méter magas halom tövében az emlékkő jól látható. A férfiak ekkor II. Rákóczi Györggyel jártak Lengyelországban. )

György - csíkmegyei bírósági jegyzőkönyvek töredékei az 1660/70-es évekből a B133 sz. mikrofilmen olvashatók, itt találjuk Gyergyó jegyzőkönyveit is. A B137-en is találunk adalékokat. Ezeket ismereteim szerint még nem adták ki a székely oklevéltár-sorozat

keretében.

Ő lenne a "telefonközpontos" Puskás-család őse? A feltételezés alapjául a családban állandóan ismétlődő keresztnevek szolgálnak. A családfát ugyanis visszavezették György (1712-1790, Györkefalu) nevű ősükig, de ennek apját már nem lelték (Puskás Elek "Puskás Tivadar" című könyve, illetve a Postamúzeumban lévő iratok. Györkefalu Nagybányától 11 km-re délkeletre található, román neve Cetátele. Ha valaki Györkefaluban születik, ott él és hal el, akkor mitől hívják ditrói Puskásnak? Mert ez az ág erősen használja az előnevet! Nem kizárt a lófő Balastól, vagy az Istvántól való leszármazás sem! 1970 körül Elekék, akik ebből az ágból valók, összejártak Dezső János keresztnevű nagyapámmal, aki a 3. táblán szerepel.

*iff. Puskás István*  
(folytatjuk)

\*\*\*\*\*

*Dsida Jenő*

### **Óda az édesanyámhoz**

Dicsértessél ma Te is itt a földön,  
mert esküszöm, hogy nagyon nagy a lelked  
s a földi szívek földig borulását  
Te mindenkinél inkább megérdemled.

Nézem, látom a teltzsákú sok évet  
és érzem: nekem már semmit se hagy,  
de büszke leszek mindéltemig arra,  
hogy Te vagy nekem az, aki Te vagy.

Te vagy az, aki mindenkinek ad,  
a szenvedőknek virrasztást, vizet,  
Te vagy, akinek mindenki adósa,  
s akinek jóval senki sem fizet.

..Hadd legyen én hát az igazi zengő,  
kis, régi gyermek rombadólt tanyán  
és harsogjam el hozsannás hitemmel:  
Dicsértessél, dicsértessél, Anyám!

\*\*\*\*\*

### **Látogatóban...**

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezésében április 14-én, verőfényes tavaszi napon huszonöten látogattunk el az 56 hektár területen fekvő Nemzeti Panteon Fiumei úti sírkertjébe (a Kerepesi temetőbe), ahol *Triff Viktor* - egyesületünk alapító tagja - várt, és kalauzolt bemünket, felelevenítve múltat, látottakat és már nem láthatót.

Büszkék lehetünk a Nemzeti Panteonra, amely egész Európában az egyik legteljesebb s ahol történelmünk és kultúránk nagy alakjai: politikusok, művészek, tudósok nyugsznak.

1847-ben határozta el Pest város tanácsa, hogy a település határain kívül, az un. "kerepesi földeken" nagy területű köztemetőt létesít. Az első temetésekre azonban csak az 1848-49-es szabadságharc után került sor.

1855-ben Vörösmarty Mihály volt az első jeles személyiség, akit itt helyeztek nyugalomra. Itt